

egyik méltatójával egyetértésben úgy fogalmaznánk meg, hogy Horváth volt Közép-Európában azok egyike, akik a fasizmus kifejlődését még kezdeti stádiumában felismerték, és ezt a művészet eszközeivel konstatálták.

Kajtár Mária

Réz Pál: Szomory Dezső alkotásai és vallomásai tükrében. Bp. 1971. Szépirodalmi K. 296 l.

Kevés magyar író van, akinek munkássága körül oly heves kritikai csatározások zajlottak volna le, mint Szomory Dezső életműve körül. Kosztolányiban Szomory „minden írása a nagyság varázsát és szédületét keltette fel”, Horváth János viszont ingerülten utasította el Szomory „nyelvbéli jöttmentességét”, „sültidegen mondatszerkesztését”, amely — Horváth szerint — „felforrálja a vért és ostorért kiált”. Hatvány Lajos „csodálni valóan következetesnek, bővöletesnek, művészinak”, sőt „az egész világirodalomban páratlanul egyedülállóan” nevezte Szomory oeuver-jét, Kodolányi János ellenben „a magyar nyelv szelleme s legbensőbb benseje ellen elkövetett gyilkosságokat” vet Szomory szemére, majd így folytatja: „Az ő osztályának eltűnével végképp és feltámaszthatatlanul el fog tűnni művészete is, amely nem a milliósoké, hanem a keveseké. . .”

A 40-es évek második felének és az 50-es éveknek magyar irodalomtörténetírása is idegenkedve tekintett Szomory munkásságára, amelyet a század eleji magyar irodalom marginális jelenségnek tartott, s szinte teljes egészében a polgári esztéticizmus, a dekadencia és az arisztokratikus művészet-szemlélet körébe utalt.

Réz Pál könyve — az első önálló monográfia az íróról — nagy esztétikai érzékenységgel helyezi mérlegre Szomory kisepeikáját, nagyobb lélekzetű prózai műveit (*Harry Russel-Dorsan a francia hadszíntérről*, *Levelek egy barátnőmhöz*, *A párizsi regény*, *Gyuri*, *Hőre tanár úr*), valamint értékes (*Bella*, *Hermelin*, *II. József* stb.) és kevésbé sikerült drámáit (*Mária Antónia*, *A rajongó Bolzay-lány*, *Bodnár Lujza*, *Sába királynője* stb.).

Különösen figyelemreméltóak a könyvnek azok a passzusai, amelyek Szomory iróniájával, groteszk humorával és nyelvvel, szecessziós, barokkos, zenei hatásokra törekvő stílusával foglalkoznak. Réz nem tagadja, hogy „Szomory elbeszéléseinek és drámáinak nyelvében akad hibás, magyartalan szófűzés, fordulat” és hogy az író stílusa olykor modo-

rosságba fullad. De „ezeknél a szeplőknel fontosabb, hogy Szomory nyelvi újításai szervezést alkotják annak a folyamatnak, amelynek során a magyar irodalmi nyelv túllép a nép-nemzeti iskola gyakorlatán. Túllép azért, mert új tartalmakat kíván közvetíteni és kifejezni. . .” Réz Pál utal Szomory mondatainak, metaforáinak, hasonlatainak („a két halántékomon fölborult temetők lüktettek”, „Az életem olyan pazar és dús, mintha tele volnék aggatva szőlőfürtökkel belülről!” stb.) az avantgarde irányzatok stílusterkévével való találkozására is. Aligha volt véletlen, hogy a Kassák szerkesztette *A Tett* munkatársa: Komját Aladár megkülönböztetett nagybecsüléssel irt Szomoryról: „A magunkénak valljuk egészen . . . a legnagyobbakra emlékeztető jelenítő erejéért.”

Réz Pál könyve inkább irodalomnépszerűsítő, ismeretterjesztő mű, mégis: elmélyült műelemzéseivel és számos új megállapításával értékesen gazdagítja irodalomtörténetírásunkat.

A könyvben egyetlen apróbb tárgyi tévedésre bukkantunk: Réz „Iványi Grünwald öngyilkosságáról” beszél a 31. lapon. Nem Iványi Grünwald Béla festőművész követett el azonban öngyilkosságot (s nem is fia: ifj. Iványi Grünwald Béla történész), hanem Grünwald Béla (1839—1891) publicista, politikai író.

Érdeemes lett volna talán néhány mondatban kitérni Szomory emlékezetes képzőművészeti cikkeire, tárlat-beszámolóira (*Szőnyi István kiállítása a Fränkel-szalomban*, *Az Est*, 1937. október 16-i szám; *Csók István a Fränkel-szalomban*, *Az Est*, 1937. december 17-i szám; *Magyar-Mannheimer emlékkiállítás és Kernstok Károly gyűjteménye az Ernst-múzeumban*, *Az Est*, 1938. március 13-i szám stb.) is.

Szomory barátainak egyike, Szűcs György a *Szép Szó* Almanachban (1945) közölt — *Szomory Dezső halálára* című — visszaemlékezésében beszámolt az író életének utolsó időszakáról. Szűcs szerint 1944 októberében Szomory ezeket mondta: „Ha az egész világ itt körülöttem a halálotomat sóhajtozza, — mégis élni fogok! Élni, még élni sokáig. . .”

A párizsi regény 1957., majd 1969. évi új kiadása, a Szomory-novellákból készült *Az Irgalom Hegyén* című válogatás (1964), szindarabjainak gyakori felújításai, a születése centenáriumi (1969) leleplezett emléktábla és most Réz Pál — Szomorynak bizonyára sok új hívet, sok újabb olvasót szerző — kitűnő könyve is arra a reményre jogosít, hogy az író — műveiben — „élni fog, élni, még igen sokáig.”

Dévényi Iván